

6. ДАЖО. – Ф. 1. – Оп. 36. – Спр. 389. – Арк. 1.

7. ДАЖО – Ф. 2483. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 141.

SUMMARY

Oleksandr Sulimenko

The history of foundation, decline and revival of one of the churches in Zhytomyrskiy region (on the example of the village Zabridyda Chernyakhivsky region Zhytomyrskiy district)

This article is devoted to the history of church in Zabridyda Chernyakhivsky region Zhytomyrskiy district), it's foundation, decline and revival during XVIII–XXI centuries.

Key words: church, religion, country (village), parafiani.

Лідія Тиміш,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства,
соціології та політології Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка*

ВНЕСОК МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ (ШЕПТИЦЬКОГО) У ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Розглядається питання внеску митрополита Андрея (Шептицького) у вивчення історії української Церкви: організація археологічних та археографічних досліджень, заснування науково-богословських інституцій, розробка церковно-історичної проблематики.

Ключові слова: церковно-історичні дослідження, Греко-католицька церква, науково-богословські інституції, осередки з вивчення історії Української церкви.

Зі здобуттям Україною незалежності вітчизняна історіографія одержала можливість досліджувати чи не найбільшу ділянку нашої історії, яка відає питаннями релігійного та духовного життя українського народу. Цей величезний пласт минулого свідомо нехтувала радянська історична школа, і тим самим руйнувався органічний зв'язок, який подає цілісну картину історичного розвитку українського суспільства.

Значний внесок у вивчення історії церкви зробило духовенство. У міжвоєнний період церковно-історичні дослідження здійснювалися під керівництвом митрополита Андрея (Шептицького). Він організовував українські інституції, передусім наукові, основним завданням яких було акумулювати та спрямовувати національну потужність у потрібне русло, а також сприяти виходу українства на міжнародну арену.

У 1910 році, користуючись мандатом австрійського парламентарія [4, с. 8–19], митрополит порушив питання створення Українського університету [6, с. 587]. Однак польська влада перешкодила його здійсненню. До 1925 року Український університет діяв таємно [19, с. 21–26].

Справжньою перемогою української науки стало відкриття Греко-католицької богословської академії у 1927 році. Ця подія позначилася й на історичній науці, бо дозволила реалізувати програму церковно-історичних досліджень, а головне – готувати для цієї справи майбутніх науковців [8, с. 61]. Зі стін цього закладу вийшло багато істориків церкви, серед яких є прізвища Василя Ленцика, Юрія Федорова. Випускниками академії були Ісидор Нагаєвський та Омелян Прицак. Історичні дисципліни там викладали Микола Чубатий, Іван Крип'якевич, Ярослав Пастернак та інші.

На базі академії та за сприяння митрополита Андрея у Крилосі, колишній резиденції галицьких митрополитів, проводилися археологічні розкопки, які дозволили збагатити нашу культуру цінними знахідками доби княжого Галича. Вони мали вагоме наукове значення, бо допомогли відповісти на питання функціонування адміністративних структур Галицького князівства і продемонстрували світові залишки одного з найбільших храмів княжої доби – Успенського собору [7, с. 165–179].

Митрополит став ініціатором створення Богословського наукового товариства (почало діяти з грудня 1923 р.) [20, с. 154]. Він був єдиним його почесним членом. Своїми завданнями товариство задекларувало насамперед “плекання і розвиток богословських наук” для підвищення освіченості українського духовенства і їхнього залучення до наукової праці. Потреба створення БНТ була мотивована також об’єктивним розвитком української науки, який вимагав спеціалізації досліджень. Через це історія української церкви у Богословському товаристві мала стати об’єктом систематичного і комплексного дослідження. Членами Історично-правничої секції БНТ були Діонісій Дорожинський, Андрій Іщак, Ярослав Гординський, Іван Рудович, Микола Чубатий, Роман Ковшевич, Йосафат Скрутьєн, Володимир Залозецький, Кирило Королевський, Ярослав Пастернак, Микола Андрусак, та інші [20, с. 150–153].

Товариство мало свої друковані органи – журнал “Богословія” (редактор о. Йосип Сліпий) та видання серії “Праці Богословського Наукового Товариства”, на сторінках яких друкували свої праці вищеназвані історики.

Митрополит Андрей вітав створення василіанського журналу «Записки Чину св. Василя Великого» (редактор о. Й. Скрутьєн) [2, с. 11], метою якого було висвітлення проблем історії церкви, й насамперед, монастирів [13, с. 23].

Потребу дослідження церковно-історичних питань «мудро і без упередження» митрополит виклав у своєму зверненні до духовенства [1, с. 187].

Значним внеском для української історичної науки, й церковно-історичної зокрема, було організування митрополитом Андреем археографічних експедицій для збору важливих документів церковної історії та культурних пам’яток українського народу (переважно релігійного змісту).

У кінці першого десятиліття ХХ століття владика А. Шептицький отримав доступ до архіву Священної конгрегації для поширення віри у Римі. Митрополит особисто відшукував матеріали до історії Уніатської церкви. У колі його зацікавлень були, зокрема, документи про Київського митрополита Йосифа Вельямина Рутського. Невдовзі митрополит Андрей залучив до цієї справи священника Кирила Королевського, призначивши його “римським кореспондентом Студитом

наукового інституту св. Івана Баптиста у Львові” (1913) та виконуючим обов’язки директора української місії для історії Церкви у Римі (1920) [22, с. 28]. Дослідникові вдалося деякий час (з 1910 до 1912 рр.) попрацювати в архіві Священної конгрегації для поширення віри [22, с. 128–132]. Потім архів закрили аж до 1931 року. До Першої світової війни він зібрав велику кількість документів з історії Української церкви, які охоплювали період з 1615 до 1695 року, а також інші матеріали церковної історії про події 1588–1613 рр. Незважаючи на обмеження публікації цих матеріалів, у другій половині червня 1914 року митрополит та о. К. Королевський склали план першої публікації від імені Української історичної місії (йшлося про 50 листів митрополита Йосифа Вельяміна Рутського [22, с. 124–134]), однак звістка про війну перекреслила їхні плани. Митрополит Андрей був заарештований і висланий до Росії. До 1920 року між ним і о. К. Королевським перервався зв’язок. За той час останньому запропонували посаду бібліотекаря Орієнтального інституту в Римі. Після війни дослідник не полишав збирати документи і передавати їх до Львова, де вони нагромаджувались у Національному музеї. За деякими свідченнями, було зібрано 26 томів копій церковно-історичної документації з римських архівів [21, с. 3]. Незважаючи на такі результати, деякі історики, серед них О. Прицак, вважають, що результати експедиції були б кращими, якби митрополит А. Шептицький створив у Римі “Український інститут” і залучив до справи С. Томашівського, М. Кордубу або І. Крип’якевича.

Археографічні експедиції українських істориків Церкви не обмежувалися Апостольською столицею. У полі їхнього зацікавлення були всі архіви та книгозбірні, які володіли документами історії Української церкви. Знову ж таки, при підтримці митрополита Андрея, 1926 року у Відні був відкритий “архівальний відділ” Національного музею у Львові (директор В. Сінгалевич), який збирав церковно-історичні документи та передавав їх у Львів [15, с. 10]. З такою ж метою на Волині працював особистий архіваріус митрополита Іван Шендрик, а у Вільні – о. Климентій Шептицький.

Ще одним осередком української науково-історичної роботи у міжвоєнні часи був Національний музей у Львові (НМЛ), який постав на базі Церковного музею, заснованого ще 1905 року. Музей був спеціалізованою установою (фінансованою головним чином його засновником, владикою А. Шептицьким [3, с. 66–77]), яка займалася українськими старожитностями, переважно джерелами церковної історії. У статуті музею вказувалося, що метою його існування є “зобразити в наукових цілях на зібраних пам’ятках стан нашого культурного народного життя в історичнім, а по змозі, також в біжучім розвою” [12, с. 1–2].

З усього загалу джерел, зібраних музеєм, велике зацікавлення викликають писемні пам’ятки української церковної історії. Значна їх кількість (рідкісних рукописів та стародруків) поповнювала фонди музею завдяки дарункам митрополита (перший такий дарунок, за його спогадами, був зроблений ще 1905 року і становив тоді близько 600 різних предметів). Внески митрополита Андрея були майже щорічними. 1931 року він передав НМЛ колекцію з 9 880 предметів. Багато документів було передано зі святоюрського архіву [23, с. 36–37].

Важливою установою у міжвоєнному Львові, де концентрувалася документальна спадщина Греко-католицької церкви, був Архів історії унії, заснований

1928 року митрополитом. На думку сучасних науковців [18, с. 61–65], Архів фактично став дослідним центром з вивчення питань історії Східної церкви на українсько-білоруських землях ранньомодерного періоду. До роботи були залучені І. Шендрик, Б. Барвінський, Г. Дворянин, Б. Ольхівський, В. Пелех, О. Цинкаловський та інші, які розгорнули надзвичайно продуктивну археографічну діяльність. За час їхньої евристичної праці (більш як десять років) у Галичині (джерела з історії Уніатської церкви виявляли насамперед у львівських архівах та книгосховищах) [14, с. 1–12], на Волині, Холмщині, Підляшші, в Білорусі й Литві було виявлено, систематизовано та описано близько десяти тисяч документів.

Зібрані церковно-історичні джерела лягли в основу едиційної діяльності львівських науковців і зокрема митрополита Андрея. Відомо, що він першим опублікував українською мовою витяги з “Регул”, або правил василіанського Чину, складених митрополитом Й. Рутським. Обидва джерела зберігались у василіанському монастирі на Чернечій Горі біля м. Мукачєвого (у кінці XVIII століття були видані польською мовою) [16].

Окрім джерельного наświetлення діяльності митрополита Йосифа Рутського, владуку А. Шептицького цікавила постать Полоцького архієпископа св. Йосафата Кунцевича. За деякими свідченнями, справу зібрання джерел діяльності Полоцького єпископа у ватиканських архівах та їх публікації він доручив о. К. Королевському. Однак план митрополита випередив професор історії Східної церкви в Папській Східній інституті о. Георг Гофман. Його праця «Святий Йосафат, архієпископ Полоцький і його мучеництво», містила велику збірку матеріалів про о. Й. Кунцевича, які належали архівам Ватикану (Пропаганди, Згромадження обрядів), бібліотекам Відня, Вільна, Познані, Львова [10, с. 429–437].

Митрополит Андрей активно слідкував за церковно-історіографічним процесом. У його особистому фонді, який зберігається в Центральному державному історичному архіві м. Львова, є листи В. Липинського, Д. Дорошенка, С. Томашівського, М. Чубатого, у яких дослідники ділилися з митрополитом своїми науковими планами. Більшість із них розглядали особу А. Шептицького в центрі своєї історіософської позиції. М. Чубатий говорив, що “Він (митрополит) поставив собі ціль вивести українство зі стану провінціального животіння на широкі, всесвітнього значення шляхи, вказати рацію існування українства як окремої нації на Сході Європи, словом відкрити післанництво визначене Україні Божим Провидінням на тій частині земного гльобу. Тим призначенням України є нести західну, католицьку цивілізацію на Схід Європи. Україна, по думці митрополита Андрея, – ту місію все сповняла, починаючи від світлих київських часів упродовж цілої нашої історії” [5, с. 149]. Схожі думки знаходимо в листі В. Липинського до митрополита. “І в нашій історії бачимо, – писав учений, – що рішаючу ролю в справах релігійного і церковного життя відігравали завжди Митрополити, як найвищі в очах народу авторитети в цих справах. Всякі сепаратні виступи одного чи кількох єпископів, бажаних наслідків для репрезентованої ними ідеї, як каже наша історія, не давали. В нинішніх часах таким авторитетним Головою Греко-католицької Церкви і разом з тим єдиним авторитетним представником уніоністичних змагань на цілій українській землі єсть його Ексцеленція Митрополит Андрей, граф Шептицький” [11, с. 108–112].

Відомо, що влади́ка А. Шептицький був меценатом наукової діяльності, у тому числі й історичної. Його коштами здійснювалися церковно-історичні видання, проводилися наукові зібрання, навчалися за кордоном здібні студенти тощо.

Без сумніву, внесок митрополита Андрея в українську церковно-історичну науку великий. Він є і буде предметом наукових досліджень.

1. Баран О. Митрополит Андрей Шептицький та його екуменічні ідеї (у 50-ту річницю смерті Великого Митрополита) // Український Історик. – 1994. – Вип. 1 – 4 (120–123). – С. 187–194.
2. Ваврик М., ЧСВВ. До постановня першої серії “Записок Чина Св. Васи́ля Великого” (1924–1948) // ЗЧСВВ. – Рим, 1974. – Т.IX (XIV). – С. 1–18.
3. Дзерович Ю. Митрополит-Меценат // Богословія. Львів. – 1926. – Т.IV. – Кн. 1–2. – С. 66–77.
4. Красівський О. За Українську державу і Церкву. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 86 с.
5. Ленцик В., проф., д-р. Микола Чубатий як історик Церкви // Збірник на пошану Миколи Чубатого “У пошуках історичної правди”; ЗНТШ. – 1987. – Т. 205. – Ч. 2. – С. 123–150.
6. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: Документи і матеріали. 1899–1944. – Т.II: Церква і суспільне питання. – Кн. 2: Листування. – Львів: Місіонер, 1999. – 1096 с. – С. 571.
7. Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени Гр.-кат. Б. Академії у Львові // Богословія. Львів. – 1932. – Т.XV. – Кн. 2–3. – С. 165–179.
8. Програма викладів // Світильник істини. Джерела до історії Греко-католицької Богословської Академії у Львові 1928/1929–1944: У 3 ч. – Ч. 1 / Матеріали зібрав і опрацював: д-р. Павло Сениця. – Торонто–Чикаго: Видання Українського Греко-католицького Університету ім. Св. Климента Папи, 1973. – 550 с.
9. Скочилиас І. Дослідження візитачійної документації львівської єпархії у Галичині в другій половині ХІХ – першій половині ХХ століть // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії / За ред. О. Бориса Гудзяка, Ігоря Скочилиаса та Олега Турія. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. – Число 3. – С. 470–489.
10. Тиміш Л. Кунцевичана на сторінках львівських міжвоєнних видань // Історія релігій в Україні. Праці ХІ Міжнародної наукової конференції (Львів, 16–19 травня 2001 року). – Книга І. – Львів: Логос, 2001. – С. 429–437.
11. ЦДІАЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2372. – Арк. 108–112.
12. ЦДІАЛ. – Ф. 358. – Оп. 2. – Спр. 402. – Арк. 1–2.
13. ЦДІАЛ. – Ф. 376. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 23.
14. ЦДІАЛ. – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 820. – Арк. 1–12.
15. ЦДІАЛ. – Ф. 750. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 10.
16. Шептицький А. Митрополит Йосиф Велямин Рутський. – Львів: Б.в., 1937. – 64 с.
17. Шестакова Н. Архів історії унії 1596 р. у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові // ЗНТШ. Львів. – 2000. – Т. 240. – С. 86–94.
18. Шестакова Н. Колекція архіву історії унії у фондї “Греко-католицька митрополича консисторія у Львові” в ЦДІАЛ України // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 61–65.

19. Якимович Б. Український таємний університет у Львові і Український вільний університет: до питання генези // Наукові збірки УВУ. – Мюнхен – Львів, 1993. – Т.16. – С.21–26.
20. Янів В. Нарис історії Українського Богословського наукового товариства. (3 бібліографією видань). В 45-ліття заснування // Наукові записки Українського Вільного Університету. – 1969. – Ч.9–10. – С.134–225.
21. Andrusiak M. Jozef Szumlanski Pierwszy Biskup unicki Lwowski (1667–1708) – Zarys Biograficzny. – Lwów: Tow. Naukowe we Lwowie, 1934. – 212 s.
22. Korolevsky C. Metropolitan Andrew (1865–1944). – L'viv: Stauropegeion, 1993. – 620 p.
23. Nauka Polska. Materiały do spisu instytucyj i towarzystw naukowych w Polsce. – T.VII. – Warszawa, 1927. – 392 s.; T.XII. – Warszawa, 1930. – 416 s.

SUMMARY

Lidija Tymish.

Contribution of Metropolitan Andrew (Sheptytsky) to the investigations of the history of Church in Ukraine.

The article is dedicated to the Contribution of Metropolitan Andrew (Sheptytsky) to the study of the history of Church in Ukraine, organization of archeological and archeographic investigations, creation of scientific-theological institutions, development of church-historical problems.

Key words: church-historical investigations, Greco-catholic church, scientific-theological institutions, study communities of the history of Church in Ukraine.

Анатолій Трембіцький,

*кандидат історичних наук,
доцент Хмельницького інституту МАУП,
заступник директора з наукової роботи ДІКЗ «Межибіж»*

НАУКОВЕЦЬ І БОГОСЛОВ ВОЛОДИМИР ЧЕХІВСЬКИЙ

Висвітлюється науково-богословська діяльність голови уряду Директорії, Всеукраїнського Благовісника та голови ідеологічної комісії УАПЦ Володимира Чехівського (1876–1937).

Ключові слова: науковець, богослов, Володимир Чехівський

Багатоаспектна науково-богословська діяльність талановитого богослова та історика Церкви Володимира Чехівського, «ширий демократизм» якого «тісно сполучався з наукою Христової Євангелії» [2, с. 339], майже не знайшла свого відображення в українській історіографії XIX – початку XXI століть. Лише частково до цієї проблеми зверталися Ф. Бульбенко (1971, США) [1], Д. Бурко (1983, США) [2], І. Преловська [10; 11; 12] та інші [3; 4; 7; 15; 16; 17].

Один із видатних діячів новітньої української історії, який поєднував у собі талант богослова і реформатора Української національної церкви, Благовісник УАПЦ,